

Leidinio vadovas
Mantas Vaišnoras

Metodikos konsultantė
lietuvių kalbos mokytoja ekspertė
Danutė Visockienė

Redaktorė
Lina Kaminskienė

Serijos „Atrask“ dailininkai
Jonas Liugaila ir Rūta Ivaškevičiūtė

Maketavo
Lina Lingienė

Pirmasis leidimas 2019

**Audronė Janickienė, Asta Kibildienė,
Ingrida Visockienė, Auksė Pukinskienė**

**Serija „Atrask“
LIETUVIŲ KALBA**

Užrašai 8 klasei

Tir. 2000 egz.
Uždaroji akcinė bendrovė leidykla „Šviesa“,
Vytauto pr. 29, LT-44352 Kaunas
El. p. info@sviesa.lt
Interneto puslapis www.sviesa.lt
Spausdino AB „Spauda“,
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose arba archyvuose,
draudžiama mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti
viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

© Audronė Janickienė, 2019
© Asta Kibildienė, 2019
© Ingrida Visockienė, 2019
© Auksė Pukinskienė, 2019
© Leidykla „Šviesa“, 2019

ISSN 2351-5198
ISBN 978-5-430-06920-9

TURINYS

1 VADOVĖLIO DALIS

ĮVADAS. FUNKCINIAI STILIAI IR KALBOS YPATYBĖS 7

I SKYRIUS. KALBA KAIP SOCIALINIS KULTŪRINIS REIŠKINYS 9

1. Mokslinio stiliaus tekstai 9
2. Administracinio stiliaus tekstai 10
3. Dabartinė lietuvių kalbos situacija 12
4. Žodžių istorija. Veldiniai ir skoliniai, archaizmai ir istorizmai 13
5. Naujadarai, tarptautiniai žodžiai ir terminai 14
6. Kalbotyros šakos 16
7. Dalykinių tekstų kalbos ypatybės 17

II SKYRIUS. IŠEITO KURSO PAGRINDŲ KARTOJIMAS IR GILINIMAS. ĮGŪDŽIŲ ĮTVIRTINIMAS 20

1. Publicistinio stiliaus tekstai 20
2. Daiktavardžio rašybos kartojimas 22
3. Būdvardžio rašybos kartojimas 22
4. Skaitvardžio rašybos kartojimas 23
5. Įvardžio rašybos kartojimas 24
6. Prieveiksmio rašybos kartojimas 25
7. Veiksmažodžio rašybos kartojimas 27
8. Nosinių raidžių rašyba žodžių kamiene 28
9. Veiksmažodžio neasmenuojamųjų formų gramatiniai požymiai ir daryba 30
10. Veiksmažodžio neasmenuojamųjų formų rašyba 31
11. Dalykinis laiškas 33

III SKYRIUS. FONETIKA, KIRČIAVIMAS IR RAŠYBA 34

1. Taisyklingas ir raiškus kirčiuoto teksto skaitymas 34
2. Supažindinimas su kirčiuočių sistema 36
3. Vienaskaitos įnagininko ir daugiskaitos galininko, vienaskaitos ir daugiskaitos vietininko kirčio vietos nustatymas pagal kirčiuotę 37
4. Tarptautinių žodžių kirčiavimas 39
5. Kirčiavimo taisyklių taikymas 40

IV SKYRIUS. MORFOLOGIJA IR RAŠYBA 42

1. Stilius ir gramatinė forma. Morfologinė sinonimika 42
2. Prielinksnio reikšmė, kilmė, daryba 43
- 3–4. Jungtuko reikšmė ir vartojimas 44
5. Dalelytės reikšmė ir vartojimas 45
6. Dalelyčių rašyba 46
7. Dalelytės *ne* rašyba 47
- 8–9. Kalbos dalių gramatinių požymių kartojimas ir apibendrinimas 48
10. Kalbos dalių reikšmė grožiniame tekste 50

2 VADOVĖLIO DALIS

IVADAS. TEKSTŲ TIPAI IR ŽANRAI 51

V SKYRIUS. SINTAKSĖ IR SKYRYBA.

ŽODŽIŲ JUNGINYS IR SAKINYS 53

- 1. Iliustracinės medžiagos paskirtis skirtingų stilių tekstuose 53
- 2. Sintaksės ir skyrybos samprata. Sintaksės ryšys su kalbos kultūra 54
- 3. Žodžių junginys. Prijungiamieji žodžių junginiai, jų pagrindinis ir priklausomasis žodžiai 55
- 4. Pagrindinio ir priklausomojo žodžių jungimo būdai: valdymas, derinimas ir šliejimas 56
- 5. Veiksmazodiniai, daiktavardiniai ir būdvardiniai žodžių junginiai 58
- 6. Linksniai, valdomi veiksmazodžių ir būdvardžių 59
- 7. Žodžių junginiai, sudaryti abipusės sąsajos ir sudedamuoju ryšiais 60
- 8. Sakinys. Sakiniai pagal sakymo tikslą ir būdą: tiesioginiai, klausiamieji ir skatinamieji. Šaukiamieji sakiniai 61
- 9. Vientisiniai ir sudėtiniai sakiniai 63
- 10. Kalbos bendraamžiams rengimas 64

VI SKYRIUS. SINTAKSĖ IR SKYRYBA. SAKINIO DALYS 66

- 1. Informacijos šaltinių bei atraminių tekstų nurodymas ir citavimas 66
- 2. Vientisinis sakinys. Sakinio dalies samprata. Pagrindinės ir antrininkės sakinio dalys 67
- 3–4. Išplėstiniai ir neišplėstiniai, asmeniniai ir beasmeniai sakiniai. Nepilnieji sakiniai 68
- 5. Veiksny 70
- 6. Tarinys. Grynas tarinys 71
- 7. Sudurtinis tarinys 72
- 8. Suvestinis ir mišrusis tariniai 73
- 9. Papildinys 74
- 10. Aplinkybės, jų rūšys. Vietos ir laiko aplinkybės 75
- 11. Būdo ir kiekybės aplinkybės 76
- 12. Priežasties ir sąlygos aplinkybės 78
- 13. Nuolaidos ir tikslo aplinkybės 79
- 14–15. Išplėstinės dalyvinės, pusdalyvinės ir padalyvinės aplinkybės, jų skyryba 80
- 16. Pažyminys 81
- 17–18. Derinamieji ir nederinamieji pažyminiai, jų skyryba 82
- 19. Išskirtiniai pažyminiai ir jų skyryba 83
- 20–21. Priedėlio samprata, jo reiškimas ir jo skyryba 84
- 22. Straipsnis 85

VII SKYRIUS. VIENARŪŠĖS IR AIŠKINAMOSIOS SAKINIO DALYS 86

- 1. Planavimo būdai ir rašymo etapai 86
- 2. Įvairių tekstų kūrimas panaudojant informacines technologijas 87
- 3. Vienarūšės sakinio dalys 88
- 4–5. Vienarūšių sakinio dalių skyryba 89
- 6. Aiškinamosios sakinio dalys 91
- 7–8. Aiškinamųjų sakinio dalių skyryba 91

- 9–10. Kelių vienaarūšių aiškinamųjų sakinio dalių, einančių po apibendrinamojo žodžio, skyryba 93
- 11. Kelių vienaarūšių aiškinamųjų sakinio dalių, einančių prieš apibendrinamąjį žodį, skyryba 94
- 12. Lyginamieji posakiai, jų skyryba 95
- 13. Informacinės technologijos ir tekstas 96

VIII SKYRIUS. ĮTERPINIAI IR KREIPINIAI 96

- 1. Faktas ir nuomonė tekste 96
- 2–3. Įterpiniai. Įterpinių skyryba 98
- 4. Galimybė suteikti žodžiams įterptinį pobūdį 99
- 5. Kreipinys. Jo vartojimas ir skyryba 100
- 6. Recenzija 101

PRIEDAI

ATRADIMŲ ŽEMĖLAPIS 6

MOKYMO SI DIENORAŠTIS 103

TEKSTŲ ŠALTINIAI 104

ĮSIVERTINKITE IR APMĄSTYKITE PAMOKOS VEIKLAS

Atlikę A, B, C užduotis, remdamiesi pamokos medžiaga pasitikrinkite, kaip pavyko, ir pasižymėkite rezultata atitinkantį skaitmenį (pvz., 4 3 2 1). Perskaitykite pasirinktą skaitmenį atitinkančius patarimus. Remkitės jais planuodami tolesnius mokymosi žingsnius.

4 PUIKU!

Kaip man sekasi?

Viską suprantu ir galiu paaiškinti kitiems. Visas užduotis atlikau tinkamai.

Patarimas

Galite padėti klasės draugams. Imkitės sudėtingesnių užduočių.

3 ELKITĖS RYŽTINGAI!

Kaip man sekasi?

Beveik viską suprantu. Daugumą užduočių atlikau tinkamai.

Patarimas

Užpildykite žinių spragas (prie užduoties nurodomas reikalingas vadovėlio puslapis). Informaciją pritaikykite atlikdami užduotis. Prireikus pasitikslinkite žodyne.

2 BŪKITE ATKAKLŪS!

Kaip man sekasi?

Suprantu kai kuriuos dalykus. Kai kurias užduotis atlikau tinkamai.

Patarimas

Dar kartą atidžiai peržiūrėkite pamokos medžiagą vadovėlyje (prie užduoties nurodomas reikalingas vadovėlio puslapis). Kelkite klausimus, kas neaišku, ir ieškokite atsakymų. Informaciją pritaikykite atlikdami užduotį. Sėvokas, žodžių rašybą, kirčiavimą pasitikrinkite žodyne.

1 NENULEISKITE RANKŲ!

Kaip man sekasi?

Nesuprantu. Užduočių tinkamai atlikti nepavyko.

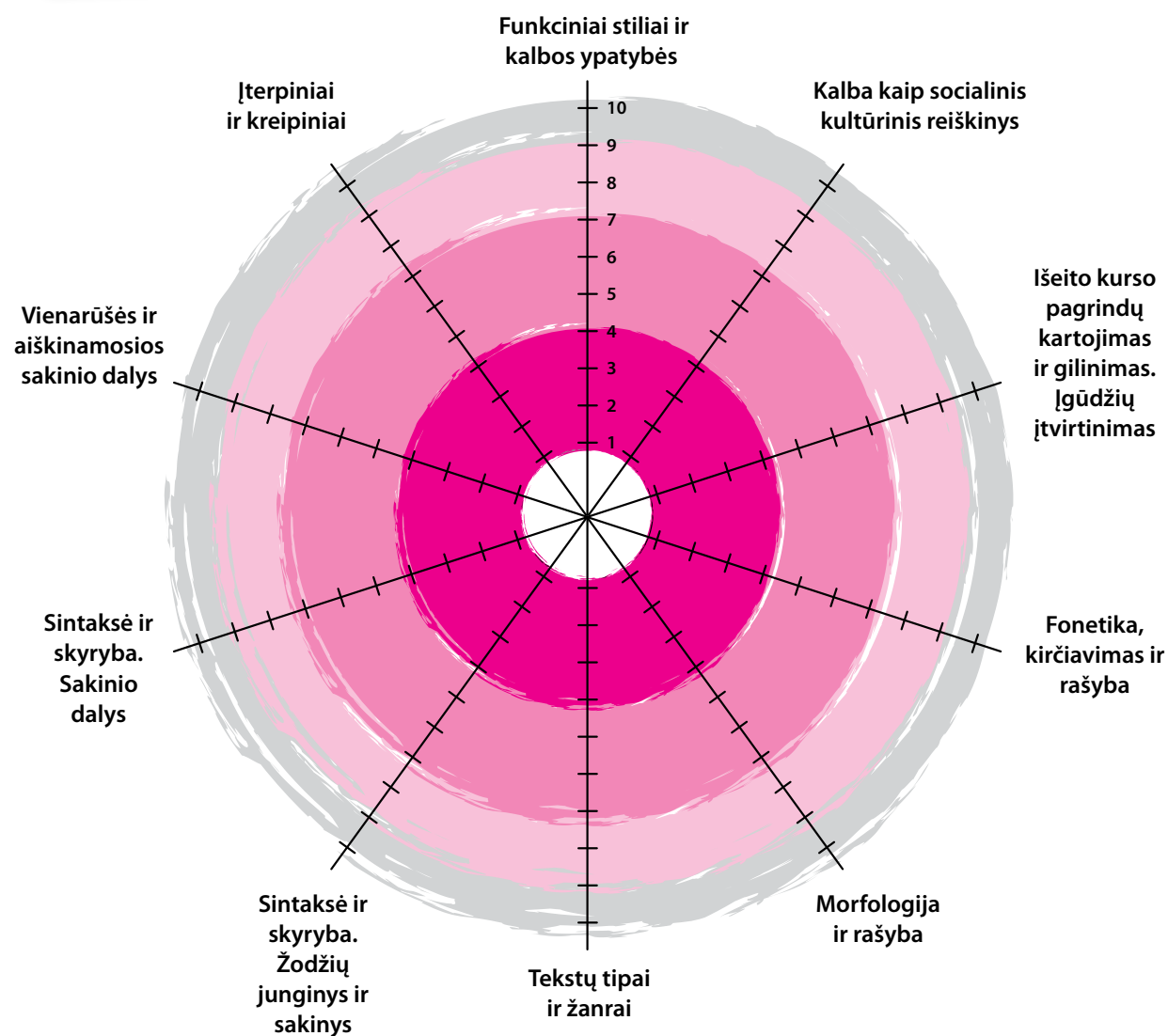
Patarimas

Susiraskite vietą, kur pamokos medžiagoje šia tema rašoma (prie užduoties nurodomas reikalingas vadovėlio puslapis). Atidžiai perskaitykite, pasižymėkite, kas svarbu. Užduotį atlikite remdamiesi pavyzdžiais. Jei dar nepavyksta, kreipkitės pagalbos į mokytoją, klauskite draugų, tėvų patarimo.

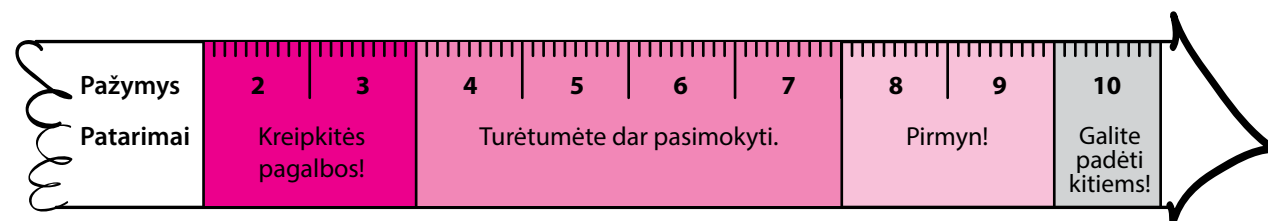
ATRADIMŲ ŽEMĖLAPIS

APMĄSTYKITE VEIKLOS SRITIS IR ĮSIVERTINKITE

- Peržvelkite atliktas skyriaus pamokų užduotis, **4 3 2 1** įsivertinimą, mokytojo įvertintus darbus.
- ATRADIMŲ ŽEMĖLAPYJE pasižymėkite pasiektą rezultatą.
- Kaupkite pasiekimų įrodymus – pasižymėkite geriausiai atliktas užduotis.
- „Mokymosi dienoraštyje“ (p. 103) apmąstykite, kaip sekėsi mokytis, kokią pažangą padarėte, kas, kodėl nepavyko. Nuspręskite, kaip taisysite spragas ar tobulinsite gebėjimus.

SUTARTINĖS SPALVOS IR ĮVERČIAI

I VADOVĖLIO DALIS

ĮVADAS

FUNKCINIAI STILIAI IR KALBOS YPATYBĖS (1 D., P. 8–12)

Kaip kalbėjimo funkcija lemia kalbos priemonių pasirinkimą?

A Perskaitykite tekstą, nurodykite jo funkcinio stiliaus požymius ir žanrą.

I tekstas

Viljamas Šekspyras (William Shakespeare, 1564–1616) – anglų poetas ir dramaturgas, vienas žymiausių pasaulio rašytojų. Gimė Stratforde prie Eivono (Vorikšyro grafystė, Anglija), mirė gimtajame mieste, pasak legendos, per savo gimtadienį. Šekspyras gyveno Anglijos politinio ir ekonominio pakilimo laikotarpiu, karalienės Elžbietos I, Jokūbo I laikais. Tai buvo didelių visuomeninių pokyčių, politinių konfliktų metas, Renesanso epochos pabaiga, Baroko pradžia. Žinių apie Šekspyro gyvenimą išliko labai mažai, mokslininkai iki šiol nesutaria, ar Stratforde prie Eivono gimęs Šekspyras yra Šekspyro vardui priskiriamų 38 pjesių, 154 sonetų, 2 poemų ir eilėraščių autorius. <...>

Aušra Martišiūtė-Linartienė, Šekspyras

Teksto funkcinis stilius: _____

Vartojimo sritis: _____

Turinys: _____

Funkcija: _____

Stilistinės ypatybės: _____

Kalbinės raiškos priemonės su pavyzdžiais: _____

Teksto žanras: _____

4 3 2 1 P. 8–12 pasikartokite funkcinį stilių požymius.

B Perskaitykite tekstus, nurodykite jų funkcinio stiliaus požymius ir žanrus.

II tekstas

– Ne sykį esam pagalvoję: viskas, nusibodo, išmokom Šekspyrą atmintinai, tačiau teatrai, režisieriai vis grįžta ir grįžta prie jo. Kas čia nutinka?

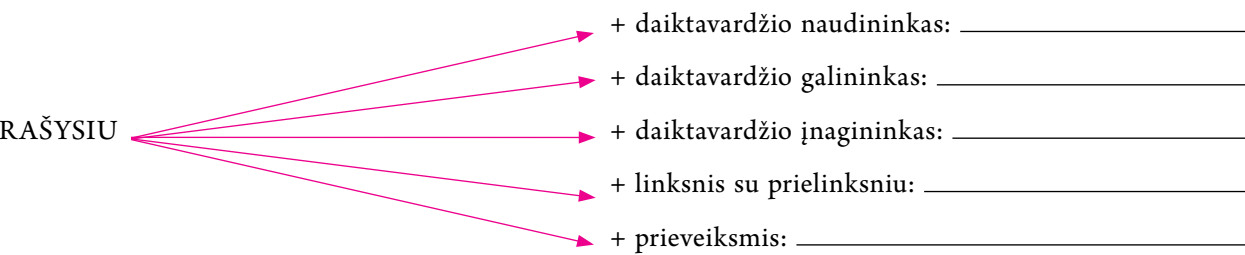
– Šiomet, jubiliejiniais Šekspyro metais, tiek Jungtinėje Karalystėje, tiek kitur pasaulyje vykdomas projektas „Shakespeare lives“, taigi „Šekspyras gyvas“, nes juk pats matot, kad jis tikrai ir toliau gyvena – tiek scenoje, tiek kine, tiek vaizduojamuosiuose menuose, tiek muzikoje ar masinėje kultūroje. Štai naujausia „Makbeto“ interpretacija kine su Michaelu Fassbenderiu – vienas retų neišdailinto, autentiško Šekspyro interpretavimo pavyzdžių. Jis kelia asociacijų ir su mūsų protėvių – lyvių ir kitų Baltijos pakrantėje gyvenusių genčių kovomis dėl valdžios su vikingais ir panašiai. O Roberto Wilsono subtili ir ironiška Šekspyro „Sonetų“ traktuotė Berlyne – ir dabar nemenkstanti vertybė. O tarptautinis projektas „Prince H. Universe“, kurio idėja – aktoriaus Hamleto bendradarbiavimas su mokyklomis, skatina šiandienos jaunuolius kalbėti ne tik apie daugiau nei prieš 400 metų iškeltus hamletiškus klausimus, bet visų pirma apie tai, kas juos šiuo metu glumina, skaudina, domina. Nežinau kito klasiko, kuris būtų toks atviras pačioms įvairiausioms interpretacijoms ir aktualiems dabarties dalykams. <...>

Audrius Musteikis, Priklausomybė nuo Šekspyro Baltijos šalyse

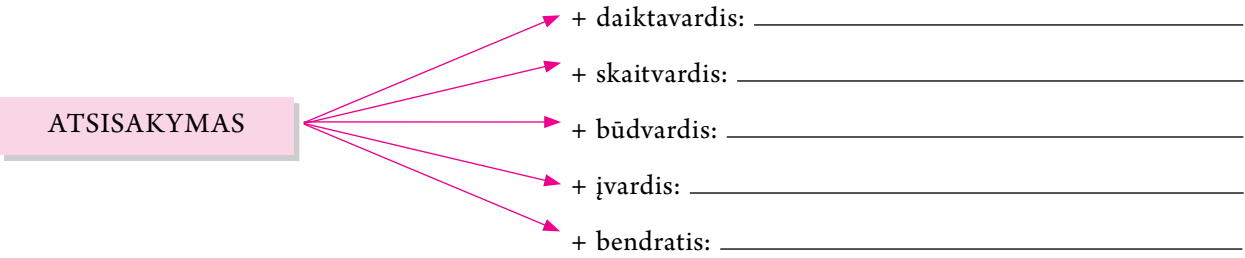
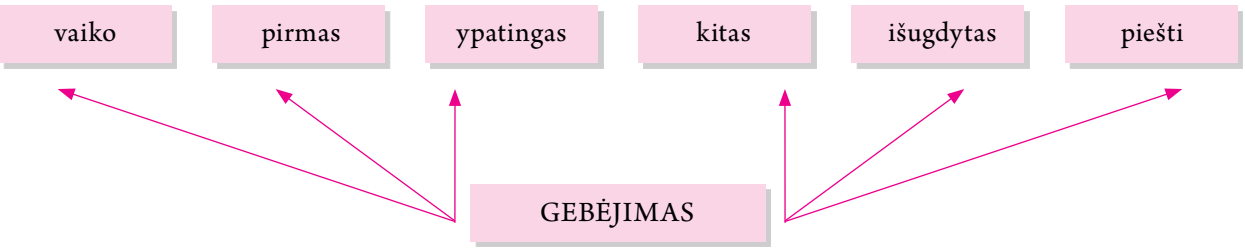
5. VEIKSMAŽODINIAI, DAIKTAVARDINIAI IR BŪDVARDINIAI ŽODŽIŲ JUNGINIAI (2 D., P. 21–23)

Kaip nuo žodžių junginių priklauso kalbos įtaigumas?

A 1. Sudarykite veiksmažodinių žodžių junginių su nurodytomis kalbos dalimis.

2. Pagal pavyzdį sudarykite daiktavardinius žodžių junginius su nurodytomis kalbos dalimis.

3. Su duotais būdvardžiais parašykite būdvardinių žodžių junginių.

Geltonas _____, dryžuota _____, gražūs _____,
senos _____, vedinas _____, negabi _____,
nepanašios _____, pilni _____.

4 3 2 1 ➤ P. 21–23 pasikartokite, ką žinote apie žodžių junginius.

B Skirtingomis spalvomis pabraukite po du veiksmažodinius, daiktavardinius ir būdvardinius žodžių junginius. Išrašykite priklausomuosius žodžius ir šalia nurodykite, kokia tai kalbos dalis.

Į gatves kartais nusileidžia mėnulis. Tiesa, tai būna labai retai. Mat mėnulis yra labai išlepus ir savimi pasitikintis. Jam atrodo, kad pilka gatvė gali suraukšlėti jo tobulai lygų veidą. Bet kiekvienas, nepatingėjęs į mėnulį pažiūrėti atidžiai (geriausiai tai daryti per pilnatį arba prasidėjus delčiai, naktį tarp pusės antros ir trečios),

pamatytų, jog gelsvai baltas mėnulio veidas jau ir taip labai raukšlėtas. Nes jis per dažnai vaiposi žiūrėdamas į mus, žmones. O nuo vaipymosi raukšlių atsiranda kaipmat. Į gatvę nusileidęs mėnulis nedaro nieko. Tada jis tiesiog tinginiauja.

Gendrutis Morkūnas, Vasara su Katšuniu

4 3 2 1 ➤ P. 21–23 pasikartokite, ką žinote apie žodžių junginius.

C Apsilankykite menininkų svetainėje www.paveikslai.lt, pasirinkite temą „Peizažai“, pasižvalgykite po galeriją ir išsirinkite gražiausią paveikslą. Žiūrėdami į paveikslą parašykite po du a) veiksmažodinius, b) daiktavardinius ir c) būdvardinius žodžių junginius, apibūdinančius paveikslą, perteikiančius jo nuotaiką ir mintį. Skliaustuose nurodykite, kurios kalbos dalys yra priklausomieji žodžiai jūsų išrašytuose junginiuose.

a) _____ (_____), _____ (_____)
b) _____ (_____), _____ (_____)
c) _____ (_____), _____ (_____)

4 3 2 1 ➤ P. 21–23 pasikartokite, ką žinote apie žodžių junginius.

6. LINKSNIAI, VALDOMI VEIKSMAŽODŽIŲ IR BŪDVARDŽIŲ (2 D., P. 24–25)

Ar linksniai turi šeiminkus?

A 1. Prisiminkite, kokių linksnų reikalauja veiksmažodžiai. Suskliaustus žodžius parašykite reikiama linksniais ir nurodykite, kurį linksnį vartojote.

Liepa kasdien švokščia savo plačiai (iškerėtos šakos) _____ (_____), šlama (žali sultingi lapai) _____ (_____) – prabundu vasaros rytą anksti anksti, pratrinu miegu (traiškanotos akys) _____ (_____), pamatau pirmiausia ramiai (siūbuojančios šakos) _____ (_____), išgirstu tyliai (šlamantys lapai) _____ (_____), it varpelius skambančius, jausmą žadinančius, džiaugsmą gimdančius. Bet (visi šie gražumai) _____ (_____) nei nepamatyčiau, jei skerdžius kas vieną rytą nekeltų manęs iš miego, dumdamas ragan ir pliauškindamas botagu...

Vincas Krėvė, Skerdžius

2. Šiuos žodžių junginius parašykite su neigiama veiksmažodžių forma.

Mylėti gamtą _____, globoti augalus _____, sodinti medžius _____, genėti šakas _____, ravėti daržus _____, laistyti gėles _____, teikti prašymą kirsti mišką _____, gauti leidimą atsodinti girią _____.

4 3 2 1 ➤ P. 24 pasikartokite, ką žinote apie linksnius, valdomus veiksmažodžių.